

Kockanje među adolescentima

Kalčić, Anastazija

Master's thesis / Diplomski rad

2013

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:815287>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera Osijek

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

KOCKANJE MEĐU ADOLESCENTIMA

Diplomski rad

Anastazija Kalčić

Mentor: Doc. dr. sc. Silvija Ručević

Osijek, 2013. godine

Sadržaj

Uvod.....	1
Cilj.....	9
Problem	9
Metoda.....	10
Sudionici.....	10
Instrumenti.....	10
Postupak.....	13
Rezultati	15
Rasprava	20
Zaključak.....	27
Literatura	29

Kockanje među adolescentima

Sažetak

Cilj ovog rada bio je ispitati prevalenciju rizičnosti kockanja adolescenata, kao i razlike s obzirom na spol, dob i vrstu škole. Također, ispitao se i odnos nekih obilježja ličnosti (impulzivnost i neodgovornost i traženje uzbuđenja), rizičnog i delinkventnog ponašanja, kvalitete privrženosti prema roditeljima te kockanja njihovih roditelja i rizičnosti kockanja. Istraživanje je provedeno na adolescentima ($N=282$) triju srednjih škola u Belom Manastiru, raspon godina sudionika bio je od 14 do 19 godina. U istraživanju su korišteni podaci dobiveni samoiskazom sudionika na upitnicima: *Upitnik kockarskih aktivnosti*, *Kanadski upitnik kockanja adolescenata (CAGI)*, *Inventar privrženosti roditeljima i vršnjacima (IPPA)*, *Inventar psihopatskih osobina mladih (YPI)*, *Upitnik samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja (SRDP 2007)* i *Zuckerman – Kuhlman upitnik ličnosti (ZKPQ-50-CC)*. Rezultati su pokazali da se mladići značajno češće kockaju i rizičniji su kockari u odnosu na djevojke, kao i stariji adolescenti u odnosu na mlađe. Adolescenti koji pohađaju strukovnu školu značajno se razlikuju od onih koji pohađaju gimnaziju kada je riječ o rizičnosti kockanja, ali ne i kad je riječ o učestalosti kockanja. Rezultati su također pokazali da je problematično kockanje povezano s različitim oblicima rizičnog i delinkventnog ponašanja, impulzivnosti i neodgovornosti (ponašajnim aspektom psihopatije) te traženjem uzbuđenja. Opća privrženost roditeljima i kockanje roditelja nisu se pokazali kao zaštitni faktori, odnosno nije utvrđena statistički značajna negativna povezanost između problematičnog kockanja i privrženosti roditeljima te kockanja roditelja.

Ključne riječi: kockanje adolescenata, rizično i delinkventno ponašanje, traženje uzbuđenja, psihopatske osobine, privrženost

Gambling among adolescents

Summary

The current study examined the prevalence rates and severity of gambling among adolescents, as well as differences considering gender, age and type of school. Also, it examined the association of some personality traits (impulsivity and irresponsibility, and sensation seeking), risk and delinquent behaviour, parental attachment and parents gambling and gambling severity. Research was conducted in an adolescent sample ($N=282$), in three high schools in Beli Manastir, age range of participants was from 14 to 19. Self-report ratings of the following questionnaires were used throughout the research: *Questionnaire of gambling activity*, *Canadian Adolescent Gambling Inventory (CAGI)*, *Inventory of Parent and Peer Attachment (IPPA)*, *Youth Psychopathic Traits Inventory (YPI)*, *Youth Self-Reported Delinquency and Risk Behaviour Questionnaire (SRDP 2007)* and *Zuckerman - Kuhlman Questionnaire Cross-Cultural 50-item version (ZKPQ-50-CC)*. It was found that boys gamble significantly more and they are riskier gamblers than girls, as well as older adolescents than younger. Adolescents who attend vocational school are riskier gamblers than adolescents who attend high school, but there are no differences in frequency of gambling between these two groups. Results also showed association between problematical gambling and risk and delinquent behavior, impulsivity and irresponsibility (behavioural aspect of psychopathy) and sensation seeking. Parental attachment and parents gambling were not showed as protective factors, they are not significantly statistical inversely related with problematical gambling.

Key words: adolescents gambling, risky and delinquent behavior, sensation seeking, psychopathic traits, attachment

Uvod

Danas adolescenti žive u vremenu kada je kockanje široko dostupno, zakonito i socijalno prihvatljivo. Iako se smatra aktivnošću za odrasle, kockanje je postalo vrlo rašireno među adolescentima unatoč činjenici da je u većini zemalja, pa tako i u Hrvatskoj, zakonom zabranjeno mladima od 18 godina. Nadalje, istraživanja su pokazala da je kockanje prihvatljiva aktivnost jednako kao i ljudska prava te da većina ispitanika ne smatra kockanje ozbiljnim socijalnim problemom kao što su ovisnosti o drogi ili alkoholu (Azmier, 2000; prema Hardoon i Derevensky, 2002). Prateći promjene u društvu sve je veći interes istraživača za socijalne, ekonomske i psihološke posljedice povezane s kockanjem, a osobito s onim patološkim. Kockanje se definira kao ulaganje nečeg vrijednog u događaj koji može rezultirati većim i povoljnijim ishodom, a glavna obilježja kockanja su postojanje rizika i slučajnost u ishodu (Petry, 2011). Kockanje se najbolje može prikazati na kontinuumu, počevši od nekockanja, preko socijalnog kockanja do problematičnog i patološkog kockanja (NRC, 1999). Patološko kockanje karakterizira kontinuirani ili povremeni gubitak kontrole nad kockanjem, zaokupljenost kockanjem i nabavljanjem novca za kockanje, iracionalnim mišljenjem i nastavljanjem s aktivnosti kockanja unatoč negativnim posljedicama (APA, 1994). Iako se kockanje spominje još od 3000 godine pr. Kr. na egipatskim artefaktima, a Freud je u prvoj polovici 20. stoljeća objavio esej o patološkom kockanju (Koić, 2009), tek je 1980. godine patološko kockanje uvršteno u klasifikaciju bolesti Američke psihijatrijske udruge (Kaminer i Petry, 1999; prema Dodig i Ricijaš, 2011). Danas je patološko kockanje u Dijagnostičkom i statističkom priručniku za mentalne poremećaje Američke psihijatrijske udruge jedna od šest kategorija, svrstano u poglavlje Poremećaji kontrole poriva. Poremećaje kontrole poriva karakterizira nesposobnost suzdržavanja od izvođenja nekog poriva ili nagona koji je opasan za druge ili za samu osobu i koji je obično obilježen ugodom, nakon što se izvede (DSM-IV, 1996). Iako se kockanje smatra ovisnošću, DSM-IV u poglavlje ovisnosti uključuje samo ovisnosti o psihoaktivnim tvarima. Popularnost ideje o ovisnosti bez psihoaktivne tvari započinje 80-ih godina 20. stoljeća, a dobila je zamah zbog sve više svjedočanstava ljudi koji su kockali i jednako su bili nemoćni kontrolirati svoju aktivnost te su patili i izgubili kontrolu nad vlastitim životom, kao i ovisnici o alkoholu i drogama (Peele, 2001). Istraživači koji zagovaraju to stajalište (npr. Orford, 1985, 1995; Peele, 1985, 1998) smatraju da se ovisnost ne može objasniti isključivo biološkim modelom, koji naglašava važnost neurokemijskih adaptacija koje objašnjavaju kompulzivna ponašanja (Peele,

2001). Nasuprot tome, Orford (1995) predlaže socio-psihološki model koji naglašava socijalne uzročnike, psihološku dinamiku te ponašajnu definiciju ovisnosti – kontinuum ponašanja. Ovisnost je prema tom modelu definirana kao zaokupljenost s psihoaktivnom tvari ili aktivnošću, pri čemu je osoba potpuno neorganizirana i očajna nakon prestanka aktivnosti ili uzimanja tvari. Slično tomu, iskustveni model (Peele, 1998) u središte stavlja ovisnikov pojam o sebi, promjenu osobnog iskustva nakon uzimanja psihoaktivne tvari ili aktivnosti i način na koji se to promijenjeno iskustvo uklapa u ostatak života pojedinca. Dio Peelovog iskustvenog modela je i *ciklus ovisnosti*. Važan dio patološkog kockanja je novac, a ciklus započinje s negativnim emocijama povezanim s gubitkom pri kockanju u kombinaciji s pozitivnim iskustvom koje je osoba stekla kockajući i potrebom da se aktivnost zadrži u tajnosti. Osobe koje se nađu u tom ciklusu oslanjaju se na „čarobna rješenja“, kao i ovisnici o alkoholu i drogi, kako bi ostvarili željene ishode bez razumnog plana te postigli željene ciljeve (Peele, 2001).

Adolescencija je razvojni period obilježen značajnim psihološkim, kognitivnim i emocionalnim promjenama, u kojem kulturalni, ekonomski i socijalni faktori igraju važnu ulogu. Upravo zbog toga, nema dvojbe da su adolescenti rizična skupina za razvoj različitih potencijalno rizičnih ponašanja. Kockanje je jedna takva aktivnost, omogućuje adolescentima preuzimanje rizika, a smatraju ga bezopasnim i drže da ne može izazvati ozbiljne probleme, poput droge ili alkohola. Osim toga, kockanje je lako dostupna, socijalno prihvatljiva i vrlo glamurozna aktivnost (Derevensky, 2006). Istraživanja to i potvrđuju. Naime, adolescenata koji imaju problema s kockanjem je više nego dvostruko u usporedbi s odraslima (Hardoon i Derevensky, 2002).

Brojna istraživanja koja su ispitivala prevalenciju odraslih patoloških kockara pokazala su da se postotak kreće od 0,1 do 2,3%, dok je između 50 i 90% onih koji su u protekloj godini igrali neki oblik igara na sreću (npr. NRC,1999; Shaffer i Hall, 1996). Meta-analiza, sinteza podataka 146 studija koje su ispitivale prevalenciju patoloških kockara među adolescentima u Kanadi i SAD-u, pokazala je da 4 do 8% adolescenata pokazuje kompulzivne ili patološke obrasce kockanja, dok je 10 do 15% adolescenata rizično za razvoj ozbiljnih problema s kockanjem (Shaffer i Hall, 1996; prema Hardoon, Derevensky i Gupta, 2002). Većina adolescenata izvještava da je sudjelovala u legalnim ili ilegalnim oblicima kockanja, između 39 i 92% mladih u SAD-u je barem jednom u životu kockalo (NRC, 1999). No, treba napomenuti da se problematično i patološko kockanje odraslih i adolescenata ne može uvijek uspoređivati. Mnoge studije koje ispituju kockanje adolescenata koriste instrumente prilagođene njima. Naime, iste čestice mogu imati drukčije značenje za adolescente (npr. nastali dugovi zbog kockanja). Moguće je da

instrumenti namijenjeni adolescentima i oni namijenjeni odraslima mjere različite konstrukte. Također, kockarsko ponašanje koje se smatra problematičnim za adolescente ne mora biti takvo za odrasle (NRC, 1999). Slični podaci o prevalenciji dobiveni su i u drugim zemljama, tako je u Australiji 43% mladih barem jednom kockalo u posljednjih godinu dana, a 6,3% ih kocka svakog tjedna (Department of Families and Community, 2005; prema Lambos i Puglies, 2007). Povećanje broja adolescenata koji kockaju zabilježeno je i u Europi. U Velikoj Britaniji zabrinjava porast legalnih automata (eng. fruit machines), 40 do 81% adolescenata igralo je takve automate barem jednom, dok ih 5 do 18% igra redovito, svakog tjedna (Griffiths, 1991; prema Haroon i Derevensky, 2002). Meta-analiza istraživanja provedenih u Njemačkoj pokazuje da je jedna trećina adolescenata aktivno kockala u posljednjih dvanaest mjeseci, a postotak se kreće od 33,4 do 46,9%. Osim toga, adolescenata koji pripadaju patološkoj, odnosno problematičnoj skupini ima između 1,3 i 2,96% (Hayer, 2012). Podaci iz Hrvatske su također zabrinjavajući, budući da je čak 75% zagrebačkih srednjoškolaca kockalo barem jednom u životu, a 7,5% ih pripada kategoriji problematičnih kockara, dok ih je 19,8% rizično za razvijanje ozbiljnih problema (Dodig i Ricijaš, 2011). Razlike u prevalenciji problematičnog i patološkog kockanja mogu biti povezane s metodom prikupljanja podataka (npr. telefonsko istraživanje, papir-olovka), vrstom instrumenta koji je korišten u istraživanju (npr. SOGS-RA, DSM-IV-J, GA20, MAGS ili CAGI), utvrđenog kriterija, socijalnog okruženja i dostupnost legalnog ili ilegalnog kockanja. No, istraživanje koje su proveli Derevensky i Gupta (2000) pokazalo je zadovoljavajuće slaganje među instrumentima, pogotovo kada je riječ o muškoj populaciji.

Kako bi što bolje razumjeli kockanje među mladima potrebno je istraživati rizične i zaštitne faktore povezane s kockanjem. Znanje o njima pomaže shvaćanju etiologije kockanja, što može pridonijeti poboljšanju procjena, tretmana i programa prevencije. Ako znamo koje su skupine mladih rizične za razvoj problematičnog kockanja, kvalitetnim programima može se spriječiti i minimalizirati štetne posljedice koje nastaju kockanjem. Osim toga, važno je osvijestiti javnost o problemima kockanja mladih. Roditelji, učitelji, zdravstveni djelatnici, zakonodavci i javnost općenito trebaju biti upoznati s rizičnim faktorima kako bi pomogli mladima izbjeći i prevladati probleme s kockanjem (Shead, Derevensky i Gupta, 2010).

Postojanje rizičnih faktora povezano je s većom vjerojatnošću za negativne ili neželjene posljedice, kao što su razvoj poremećaja, smrtnost, ponašanja koja ugrožavaju zdravlje, blagostanje ili socijalne vještine. Istraživanja koja su se bavila primjenom rizičnih faktora u

psihopatologiji generirala su individualne, obiteljske i okolinske varijable povezane s rizičnošću. Individualni faktori uključuju spol, demografske varijable, socijalne i intelektualne vještine, genetiku, biokemijske nedostatke te biološka i kemijska obilježja. Okolinski faktori uključuju stresne životne događaje, područje u kojem pojedinac živi, mobilnost, obiteljske i kulturalne karakteristike i socijalnu podršku (Masten i Garmezy, 1990; prema Hardoon i sur., 2002).

Zanimanje za zaštitne faktore pojavilo se nakon opažanja djece koja su bila izložena rizičnim faktorima za razvoj psihopatologije, ali je nisu razvila. Upravo tim se vodio Garmezy (1985; prema Hardoon i sur., 2002) kada je prepoznao varijable koje mogu biti zaštitni faktori. Zaštitni faktori uključuju individualne i okolinske karakteristike ili događaje i najčešće se definiraju kao pozitivna krajnost rizičnih faktora. Zaštitni faktori dijele se u tri kategorije: 1) temperament djeteta, 2) obiteljsko okruženje koje pruža emocionalnu podršku te 3) postojanje šireg sustava podrške. No, neki autori (npr. Rutter, 1987; Jessor, 1991) smatraju kako na rizične i zaštitne faktore ne treba gledati kao na dva suprotna pola jedne dimenzije. Prema tome, zaštitni faktori su nezavisne varijable koje imaju izravan utjecaj na neko ponašanje, ali mogu biti i moderatori u vezi između rizičnih faktora i ponašanja. Zaštitni faktori smanjuju mogućnost za razvoj problematičnog ponašanja na nekoliko načina; izravno kroz obilježja ličnosti ili socijalno okruženje (npr. izražena religioznost ili roditeljske odgojne mjere), sudjelovanjem u aktivnostima koje su alternativa problematičnom ponašanju (npr. aktivnosti s obitelji ili vjerskom zajednicom) i uključenošću u institucije lokalne zajednice (npr. školske aktivnosti). Nasuprot tome, rizični faktori povećavaju vjerojatnost za razvoj problematičnog ponašanja, izravno kroz poticaje iz okoline (npr. nedostatak sposobnosti za suočavanje s teškoćama ili utjecaj i oponašanje vršnjaka), zbog ranjivosti pojedinca (npr. nedostatak samopoštovanja) i dostupnosti i mogućnosti za sudjelovanjem u problematičnom ponašanju (Hardoon i sur., 2002).

Mnogobrojni su rizični faktori povezani s problematičnim kockanjem adolescenata, a gotovo sva istraživanja potvrđuju da su najprediktivniji rano uključivanje u kockarske aktivnosti i muški spol. Naime, adolescenti koji pripadaju skupini problematičnih kockara u usporedbi s onima koji nemaju problema vezanih uz kockanje ranije su započeli s kockanjem, oko desete godine. Također, odrasli problematični kockari izvještavaju o ranijem započinjanju s kockanjem u djetinjstvu u usporedbi s odraslima koji nisu razvili problematično kockanje (Gupta i Derevensky, 1997). Moguće je da starija djeca koja nemaju kockarskog iskustva imaju priliku razviti realističniji pogled na kockanje prije nego se uključe u tu aktivnost u usporedbi s djecom mlađeg uzrasta (Shead i sur., 2010). Nadalje, većina istraživanja navodi kako je kockanje

učestalija aktivnost među mladićima nego djevojkama (npr. Ladouceur i sur., 1994; Govoni i sur., 1996; Jacobs, 2000). U istraživanju u kojem su sudjelovali učenici srednjih škola, rezultati su pokazali da su mladići šest puta zastupljeniji u skupini problematičnih kockara nego djevojke, a dva puta više ih ima u skupini rizičnih kockara (Dickson, Derevensky, Gupta, 2008). Adolescenti ulažu više novca, s kockanjem započinju ranije, češće se kockaju, kockaju se na više različitih igara, troše više novca i vremena na kockanje nego adolescentice. Adolescentice preferiraju jednokratne srećke (strugalice) i loto listiće dok adolescenti preferiraju sportsku kladionicu i kartaške igre (NRC, 1999).

Istraživanja na području ličnosti sugeriraju postojanje određenih crta ličnosti od kojih se većina pojavljuje u djetinjstvu i stabilne su tijekom života, a koje pridonose razvoju problematičnog kockanja. Takva istraživanja pridonose razumijevanju smjera povezanosti crta ličnosti i problematičnog kockanja. Gupta, Derevensky i Ellenbogen (2006; prema Shead i sur., 2010) proveli su istraživanje na srednjoškolcima na području Montreala kako bi ispitali koje su crte ličnosti povezane s problematičnim kockanjem. Rezultati su pokazali da oni učenici koji imaju probleme s kockanjem imaju nižu samokontrolu ponašanja (impulzivnost, pretjerana aktivnost, distraktibilnost, samookrivljavanje, prilagodba grupnim normama). Također, adolescenti koji pripadaju problematičnim kockarima postigli su više rezultate na skalama frustracije, anksioznosti, iritabilnosti i nestrpljivosti. Impulzivnost se može definirati kao crta ličnosti koja se očituje u sklonosti brzom djelovanju na osnovi prve pobude ili poticaja, bez razmišljanja o mogućim posljedicama takvog djelovanja (Petz, 2005). Važnost ove osobine za razvoj i održavanje problematičnog kockanja je velika, a to potvrđuje i činjenica da je problematično odnosno patološko kockanje svrstano u 4. verziji Dijagnostičkog i statističkog priručnika za duševne poremećaje (DSM-IV, 1996) u poremećaje kontrole impulsa. Osim toga, istraživanja potvrđuju da i odrasli (Breen i Zuckerman, 1999; prema Shead i sur., 2010) i adolescenti koji imaju problema s kockanjem postižu više rezultate na skalama impulzivnosti. Istraživanje koje su proveli Vitaro, Arseneault i Tremblay (1997; prema Shead i sur., 2010) na mladićima niskog socioekonomskog statusa potvrdilo je da je impulzivnost u adolescenciji dobar prediktor za problematično kockanje u odrasloj dobi.

Preuzimanje rizika u osnovi je kockanja, pa tako problematični kockari imaju tendenciju preuzimanja rizika općenito, ali i kada je riječ o kockanju. Kockanje i problematično kockanje visoko je povezano s traženjem uzbuđenja, tj. sklonosti novim te uzbudljivim iskustvima, koja imaju elemente rizika (Breen i Zuckerman, 1999; prema Shead i sur., 2010). Traženje uzbuđenja

je crta ličnosti definirana potragom za iskustvima i osjećajima koji su „raznoliki, novi, složeni i intenzivni“ i spremnošću za preuzimanjem rizika na području fizičkog, socijalnog, zakonodavnog i financijskog aspekta života u svrhu takvog iskustva (Zuckerman, 2009).

Pojavnost problematičnog kockanja povećana je u nekim specifičnim populacijama kakva je primjerice ona osoba s psihopatijom. Psihopatija je poremećaj ličnosti za čije su definiranje važne interpersonalne, emocionalne i ponašajne karakteristike. Cook i Michie (2001; prema Dolan, 2004) predlažu tri faktora za objašnjenje konstrukta psihopatije, a to su: arogantan, lažan interpersonalni odnos koji uključuje neiskrenost, manipulaciju, grandioznost i šarmantnost; siromaštvo emocija, a što podrazumijeva nedostatak žaljenja, empatije, odgovornosti za vlastite postupke te površne emocije; impulzivnost, neodgovornost i traženje uzbuđenja što se manifestira kroz ponašanje. Iako se poremećaji u ponašanju, antisocijalni poremećaj ličnosti i psihopatija često poistovjećuju, postoje znatne razlike među njima. Tako poremećaji u ponašanju i antisocijalni poremećaj ličnosti prvenstveno imaju fokus na bihevioralnim problemima, dok je kod psihopatije naglasak na emocionalnom i interpersonalnom funkcioniranju (Hare, 1991; prema Dolan, 2004). Procjenjuje se da u općoj populaciji ima 1% osoba s psihopatijom, dok u populaciji zatvorenika taj postotak iznosi 15 do 25% (Hart i Hare, 1989; prema Davison i Neale 2002). Među odraslim kockarima prevalencija osoba s psihopatijom iznosi između 14,5 i 35% (Sacco i sur., 2008; prema Dodig i Ricijaš, 2011). Kada je riječ o psihopatiji u adolescenciji postoje brojna pitanja koja su predmet spora istraživača, a neka od njih su: u kojoj dobi u djetinjstvu se psihopatija može pouzdano utvrditi, jesu li instrumenti za ispitivanje psihopatije primjereni djeci i adolescentima, kolika je prevalencija psihopatije u djetinjstvu i adolescenciji, do koje mjere se može govoriti o stabilnosti psihopatije od djetinjstva i adolescencije do odrasle dobi te koje su posljedice utvrđivanja psihopatije u djetinjstvu i adolescenciji, u smislu etiketiranja pojedinca (Dolan, 2004). Prevalencija psihopatije u adolescenciji veća je nego u odrasloj dobi, što neki autori (npr. Cleckley, 1976; prema Dolan, 2004) objašnjavaju činjenicom da je adolescencija razdoblje karakterizirano povećanom impulzivnošću i smanjenom empatijom u usporedbi s odraslom dobi. Prema istraživanju Fortha i Burka (1998; prema Dolan, 2004) adolescenata kojima je dijagnosticirana psihopatija ima 3,5% u zajednicama o kojima skrbi država, 12% na uvjetnoj kazni, a 28,3% u maloljetničkim zatvorima. Istraživanje provedeno u Hrvatskoj pokazalo je da postoji značajna pozitivna povezanost između psihopatskih tendencija mladih i rizičnosti kockanja (Dodig i Ricijaš, 2011).

Već je spomenuto kako se kockanje smatra ovisnošću bez psihoaktivne tvari jer dijeli mnoga zajednička obilježja s ovisnošću o psihoaktivnim tvarima, kao što su preokupacija, potreba za povećanjem aktivnosti kako bi se postigao željeni učinak, simptomi sustezanja, napuštanje ili smanjivanje važnih socijalnih, radnih ili rekreacijskih aktivnosti te nastavljanje s aktivnosti unatoč znanju o negativnim posljedicama (DSM-IV, 1996). U populaciji odraslih visoka je povezanost između zloupotrebe psihoaktivnih tvari i poremećaja kockanja (Stewart i Kushner, 2003; prema Shead i sur., 2010). Taj podatak nije iznenađujući budući da postoje izrazite sličnosti u obilježjima ta dva poremećaja, što onda sugerira da zajedničke varijable doprinose razvoju oba poremećaja. Jednako kao i u populaciji odraslih kockara, istraživanja na adolescentima koji kockaju pokazala su da oni značajno više konzumiraju alkohol i droge te puše duhan u usporedbi s onim adolescentima koji ne kockaju (Shaffer i Korn, 2002; prema Hardoon i sur., 2002). U istraživanju provedenom na mladima u Minnesoti utvrđen je komorbiditet između uključenosti u kockarske aktivnosti i konzumiranja alkohola i droga. Tri puta je vjerojatnije da adolescenti koji nisu uzimali drogu, nikada nisu ni kockali, u usporedbi s onima koji konzumiraju drogu. Četiri puta je vjerojatnije da oni koji učestalo kockaju, svakodnevno ili nekoliko puta tjedno, učestalo konzumiraju i drogu, u usporedbi s onim adolescentima koji drogu konzumiraju povremeno ili je uopće ne konzumiraju (Winters i Anderson, 2000). Istraživanja su također pokazala, da su oni adolescenti koji imaju problema s kockanjem i uzimanjem psihoaktivnih tvari uključeni u nezakonita i/ili delinkventna ponašanja (Griffiths i Sutherland, 1998; prema Hardoon i sur., 2002).

Problematično kockanje među mladima je delinkventno ponašanje, ne samo zbog kršenja zakona, nego i zbog toga što problemi povezani s kockanjem vode u druga delinkventna ponašanja (Shead i sur., 2010). Jedan od kriterija u DSM-IV za patološko kockanje je i počinjenje nezakonitog djela kao što je krivotvorenje, prijevara, krađa ili pronevjera u svrhu financiranja kockanja (DSM-IV, 1996). Istraživanja na adolescentima su pokazala snažnu povezanost između delinkvencije i problematičnog kockanja (Gupta i Derevensky, 1998). Za neke mlade kockanje je samo jedno od ponašanja u „sindromu problematičnog ponašanja“, kako Barnes, Welte i Hoffman (1999; prema Shead i sur., 2010) nazivaju fenomen visoke korelacije između kockanja, alkohola i droga te delinkvencije, pri čemu nije sasvim jasno manifestiraju li se takva ponašanja nekim posebnim redoslijedom, koegzistiraju li u isto vrijeme ili su kauzalno povezana. Unatoč tome što priroda povezanosti nije razjašnjena, sigurno je da su kockanje, konzumiranje alkohola i droga te delinkventno ponašanje indikatori globalnog obrasca

antisocijalnog i rizičnog ponašanja. Povezanost između kockanja i antisocijalnog ponašanja potvrđena je u istraživanju na učenicima državne škole u Minnesoti (Stinchfield i sur., 1992, 1995; prema Shead i sur., 2010). Naime, podaci su pokazali da je antisocijalno ponašanje, uključujući vandalizam, fizičko nasilje, krađe i uzbuđenja zbog opasnih radnji, snažan prediktor učestalosti kockanja.

Djeca i adolescenti provode veći dio svog života s roditeljima i ponašanje roditelja, koji djeci služe kao model, ima snažan utjecaj na njihovo buduće ponašanje. Stoga, kockanje roditelja i članova obitelji utječe na kockanje mladih. Gupta i Derevensky (1997) konstruirali su upitnik namijenjen djeci između devet i četrnaest godina kojim su prikupili podatke o kockanju, uključujući i gdje i s kim se aktivnost događa. Većina, njih čak 86% koji kockaju učestalo izvještavaju o kockanju s roditeljima. Također, problematični kockari češće imaju roditelje koji su ovisni o psihoaktivnim tvarima ili koji su uključeni u nezakonite aktivnosti (Griffiths, 1995; prema Hardoon i sur., 2002). Drugo istraživanje provedeno na adolescentima imalo je za cilj ispitati faktore koji smanjuju mogućnost razvoja problematičnog kockanja (Dickson, Derevensky i Gupta, 2008). U tom istraživanju pokazalo se da problematični kockari izvještavaju o slabijem osjećaju povezanosti s obitelji u usporedbi s rizičnim i socijalnim kockarima te onima koji uopće ne kockaju. Rezultati ovog istraživanja u skladu su s rezultatima prijašnjih istraživanja u kojem su mladi s problemima vezanim uz kockanje izvještavali o slaboj obiteljskoj povezanosti, nefunkcionalnoj obitelji, slaboj podršci od strane obitelji i roditeljskom nadzoru (Wynne, Smith i Jacobs, 1996; prema Shead i sur., 2010). Nebriga roditelja također utječe na buduće kockanje mladih. Tako je istraživanje koje su proveli Felsher, Derevensky i Gupta (2010) pokazalo da su mladi problematični kockari značajno više bili emocionalno i fizički zlostavljani u usporedbi s rizičnim i socijalnim kockarima, te onim adolescentima koji ne kockaju.

Kockanje adolescenata je relativno novo područje i sve je češće predmet inozemnih, ali i domaćih istraživanja. Postoje još brojna nerazriješena pitanja vezana uz kockanje adolescenata, a ovo istraživanje ima za svrhu dopuniti i proširiti znanja o povezanosti određenih rizičnih i zaštitnih faktora i kockanja među adolescentima. Točnije, cilj je ispitati odnos između samoprocijenjenih obiteljskih, socijalnih, emocionalnih i ponašajnih faktora i razvoja rizičnih ponašanja kakvo je kockanje adolescenata. Takva znanja trebala bi pridonijeti prepoznavanju mladih koji su rizični za razvoj problematičnog kockanja te razvoju preventivnih i terapijskih programa.

Cilj

Cilj ovog istraživanja je ispitati prevalenciju rizičnosti kockanja adolescenata, kao i razlike s obzirom na spol, dob i vrstu škole. Osim toga, ispitat će se odnos nekih obilježja ličnosti, kao što su impulzivnost i neodgovornost te traženje uzbuđenja, rizičnog i delinkventnog ponašanja, kvalitete privrženosti prema roditeljima te kockanja njihovih roditelja i rizičnosti kockanja.

Problem

1. Ispitati prevalenciju kockanja te ispitati postoje li razlike u učestalosti i rizičnosti kockanja s obzirom na spol, dob i vrstu škole koju adolescenti pohađaju.
2. Utvrditi postoji li povezanost između problematičnog kockanja među adolescentima i opće kvalitete privrženosti roditeljima, kockanja roditelja, impulzivnosti i neodgovornosti, kao ponašajnog aspekta psihopatije, rizičnog i delinkventnog ponašanja te crte traženja uzbuđenja.

Iz navedenih problema proizlaze sljedeće hipoteze:

Hipoteze 1

- a) Mladići češće kockaju i postižu više rezultate na skali rizičnosti kockanja u odnosu na djevojke.
- b) Adolescenti koji pohađaju strukovne škole češće kockaju i postižu više rezultate na skali rizičnosti kockanja u odnosu na adolescente koji pohađaju gimnaziju.
- c) Stariji adolescenti češće kockaju i postižu više rezultate na skali rizičnosti kockanja u odnosu na mlađe adolescente.

Hipoteze 2

- a) Postoji negativna povezanost između problematičnog kockanja adolescenata i opće kvalitete privrženosti prema roditeljima - adolescenti koji postižu više rezultate na skali rizičnosti kockanja imaju lošiju opću kvalitetu privrženosti roditeljima.

- b) Postoji pozitivna povezanost između problematičnog kockanja adolescenata i kockanja roditelja, odnosno adolescenti koji postižu više rezultate na skali rizičnosti kockanja imaju roditelje koji više kockaju.
- c) Postoji pozitivna povezanost između impulzivnosti i neodgovornosti, kao ponašajnog aspekta psihopatije i problematičnog kockanja među adolescentima, odnosno adolescenti koji postižu više rezultate na skali rizičnosti kockanja postižu više rezultate na skali impulzivnosti i neodgovornosti, tj. ponašajnom aspektu psihopatije.
- d) Postoji pozitivna povezanost između problematičnog kockanja adolescenata i rizičnog i delinkventnog ponašanja, odnosno kod adolescenta koji postižu više rezultate na skali rizičnosti kockanja veća je zastupljenost rizičnog i delinkventnog ponašanja.
- e) Postoji pozitivna povezanost između problematičnog kockanja i crte traženja uzbuđenja - adolescenti koji postižu više rezultate na skali rizičnosti kockanja postižu i više rezultate na crti traženja uzbuđenja.

Metoda

Sudionici

U istraživanju su sudjelovali učenici od prvog do završnog razreda triju srednjih škola u Belom Manastiru: Gimnazija Beli Manastir, Prva srednja škola Beli Manastir i Druga srednja škola Beli Manastir, njih ukupno 282 ($N= 282$), od toga 44 učenika/ce pohađa strukovni trogodišnji program, 154 učenika/ce strukovni četverogodišnji, a 84 učenika/ce gimnazijski program.

Sudjelovalo je 134 sudionika ženskog spola i 148 muškog spola. Učenika nižih razreda, odnosno prvog i drugog, bilo je 163, a viših razreda, trećeg i četvrtog, 119. Raspon godina je od 14 do 19. Prosječna dob je 15,91 ($M= 15,91$; $SD= 1,28$). Uzorak je bio prigodan.

Instrumenti

Upitnik o osnovnim sociodemografskim obilježjima. Sadrži pitanja vezana uz spol, dob, vrstu škole, razred i školski uspjeh.

Upitnik kockarskih aktivnosti (Dodig, Ricijaš, 2003). Sadrži pitanja o vrstama i učestalosti igranja određenih igara na sreću te procjeni prosječne mjesečne potrošnje novaca na određenu igru. Ispitanik popunjava upitnik u paralelnoj formi na način da prvo označi je li barem jednom u životu igrao neku od 13 navedenih igara na sreću. Ukoliko je odgovor potvrđan, odgovara na pitanje o učestalosti igranja na ljestvici od 5 stupnjeva (svakodnevno - nekoliko puta tjedno - nekoliko puta mjesečno - nekoliko puta godišnje - jednom godišnje ili manje od toga). Dio upitnika koji se odnosi na prosječni mjesečni iznos potrošen na određenu igru na sreću (ukoliko su je ikada igrali), ispitanik upisuje sam. Posljednji dio upitnika sadrži pitanja vezana uz kockanje članova ispitanikove obitelji. Na pitanje igraju li članovi tvoje obitelji barem jednom mjesečno ili češće neke igre na sreću, ispitanik odgovara s DA ili NE za oca, majku te brata ili sestru i tako za šest navedenih igara na sreću.

Kanadski upitnik kockanja adolescenata (CAGI; Canadian Adolescent Gambling Inventory) (Tremblay, Strinchfield, Wiebe, Wynne, 2010). Upitnik sadrži 24 čestice koje ispituju posljedice kockanja u različitim aspektima života pojedinca. Ispitanik za svaku česticu odgovara na skali od 4 stupnja, pri čemu su odgovori za prvih 20 čestica: nikada, ponekad, većinu vremena, gotovo uvijek, dok su za preostale 4 čestice mogući odgovori: nikada, 1 – 3 puta, 4 – 6 puta, 7 ili više puta. Upitnik ima pet podljestvica, tri se odnose na posljedice kockanja: psihičke, socijalne i financijske, a četvrta podljestvica se odnosi na Gubitak kontrole nad kockanjem. Peta podljestvica podrazumijeva Globalnu mjeru rizičnosti kockanja i rezultat na toj ljestvici predstavlja stupanj rizičnosti kockanja. Čestice pete podljestvice raspoređene u svim ostalim ljestvicama (dvije čestice pripadaju ljestvici Psiholoških posljedica, tri Socijalnim posljedicama, dvije Financijskim posljedicama, a dvije čestice dio su ljestvice Gubitka kontrole nad kockanjem). S obzirom na rezultat na Globalnoj mjeri rizičnosti kockanja ispitanika je moguće svrstati u jednu od tri skupine: oni koji postižu rezultat u rasponu od 0 do 1 svrstani su u skupinu bez problema (zelena skupina), od 2 do 5 u skupinu s blagim do umjerenim problemima (žuta skupina), a oni s rezultatom od 6 pa na dalje u skupinu problematičnih kockara (crvena skupina). Pouzdanost (Cronbach α) Globalne mjere rizičnosti kockanja na uzorku sudionika ovog istraživanja iznosi $\alpha = ,82$.

Inventar privrženosti roditeljima i vršnjacima (IPPA; Inventory of Parent and Peer Attachment) (Armsden i Greenberg, 1987). Upitnik mjeri kvalitetu privrženosti, a sastoji se od 25 čestica (za svakog roditelja i vršnjake), koje su zasićene trima faktorima: (1) Povjerenje mjeri stupanj međusobnog razumijevanja i uvažavanja u odnosu privrženosti, (2) Komunikacija daje

procjenu dubine i kvalitete verbalne komunikacije te (3) Otuđenost mjeri osjećaj ljutnje i interpersonalne otuđenosti. Za svaku tvrdnju se odgovara na skali od 5 stupnjeva (od 1 - gotovo nikad ili nikad nije točno do 5 - gotovo uvijek ili uvijek točno). U ovom istraživanju korišten je samo ukupni rezultat za privrženost roditeljima (majci i ocu) kako bi se dobio uvid u opću privrženost. Iako tri dimenzije mjere različite aspekte kvalitete odnosa, međusobno su povezane i zajedno određuju privrženost. Korelacije između pojedinih dimenzija su za majku od ,54 do ,79, a za oca od ,60 do ,82. Pouzdanost tipa unutarnje konzistencije (Cronbach α) na ovom uzorku iznose $\alpha = ,91$ za majku i $\alpha = ,93$ za oca.

Inventar psihopatskih osobina mladih (YPI; Youth Psychopathic Traits Inventory) (Andershead, Kerr, Stattin i Levander, 2002). Namijenjen je mjerenju psihopatskih tendencija mladih u dobi od 12 do 18 godina. Sastoji se od 50 tvrdnji za koje sudionik na skali od 4 stupnja treba odrediti u kojoj se mjeri odnosi na njega (od 1 - uopće se ne odnosi na mene do 4 - u potpunosti se odnosi na mene). Tvrdnje su organizirane u 10 podljestvica: (1) neiskren šarm, (2) grandioznost, (3) laganje, (4) manipulacija, (5) bezosjećajnost, (6) neemocionalnost, (7) izostanak kajanja, (8) impulzivnost, (9) traženje uzbuđenja i (10) neodgovornost. Navedene podljestvice čine tri međusobno povezana faktora: (1) Grandioznost - Manipulativnost mjeri interpersonalni aspekt psihopatije, (2) Bezosjećajnost - Neemocionalnost mjeri afektivni aspekt psihopatije, (3) Impulzivnost - Neodgovornost mjeri ponašajni aspekt psihopatije. Pouzdanost tipa unutarnje konzistencije (Cronbach α) za faktor Impulzivnost – Neodgovornost na uzorku sudionika ovog istraživanja iznosi $\alpha = ,79$.

Upitnik samoiskaza rizičnog i delinkventnog ponašanja (SRDP 2007) (Ručević, Ajduković i Šincek, 2009). Upitnik sadrži 42 tvrdnje koje opisuju različite oblike rizičnog i delinkventnog ponašanja. Upitnik se sastoji od ukupno sedam podljestvica: (1) prekršajna i lakša delinkventna ponašanja, (2) nepoželjna normativna ponašanja, (3) rizična spolna ponašanja, (4) korištenje ili zlouporaba psihoaktivnih tvari, (5) nasilničko ponašanje u bliskim odnosima, (6) teške krađe, provale i razbojništvo, (7) suicidalna i autoagresivna ponašanja. Sudionik na skali od 4 stupnja treba odgovoriti koliko se puta u životu ponašao na opisani način (nikada, 1-2 puta, 3-4 puta i više od 5 puta). Pouzdanost cijelog upitnika na ovom uzorku iznosi $\alpha = ,84$.

Zuckerman - Kuhlman upitnik ličnosti (ZKPQ-50-CC; Zuckerman - Kuhlman Questionnaire Cross-Cultural 50-item version) (Aluja, Rossier, Garcia, Angleitner, Kuhlman i Zuckerman, 2006). Ovaj upitnik je skraćena verzija originalnog upitnika

Zuckerman's Alternative Five Personality Model (Zuckerman, Kuhlman, Teta, Joireman i Kraft, 1993). Za razliku od originalnog upitnika koji ima 99 tvrdnji, skraćena verzija ima 50 tvrdnji na koje sudionik odgovara s „Točno“ odnosno „Netočno“. Kao i originalni upitnik, skraćena verzija ima pet podljestvica koje su mjera sljedećih osobina ličnosti: (1) Impulzivnost - Traženje uzbuđenja, (2) Neuroticizam - Anksioznost, (3) Agresivnost - Hostilnost, (4) Socijalnost i (5) Aktivnost. Kako bi konstruirali skraćenu verziju upitnika, autori su proveli istraživanje u četiri države na četiri jezika ($N= 4621$): engleski jezik (SAD), francuski jezik (Švicarska), njemački jezik (Njemačka) i španjolski jezik (Španjolska). Sve ljestvice imaju zadovoljavajući Cronbachov alfa koeficijent $\alpha \approx ,70$ u sve četiri zemlje, osim skale Agresivnost - Hostilnost koja u Njemačkoj i Švicarskoj ima pouzdanost od ,60 do ,68. Pouzdanost cijelog instrumenta na ovom uzorku iznosi $\alpha = ,69$, a skale Impulzivnost – Traženje uzbuđenja $\alpha = ,71$.

Postupak

Istraživanje je provedeno u rujnu 2012. godine u tri srednje škole u Belom Manastiru. Nakon dobivene suglasnosti od strane fakulteta, zatražene su suglasnosti od ravnatelja škola, koji su ujedno i osigurali termine provođenja istraživanja. Istraživanje je provedeno u prostorijama škole. Učenici su grupno, u trajanju od jednog školskog sata ispunjavali upitnike po princu papir – olovka. Sudionici su prije početka istraživanja bili upoznati glavnim ciljem istraživanja te su u bilo kojem trenutku mogli odustati. Poštivala se anonimnost, kao i sva načela Etičkog kodeksa istraživanja s djecom i mladima. Na početku im je pročitana uputa, objašnjen im je način popunjavanja upitnika te je naglašeno kako će podaci dobiveni istraživanjem biti strogo povjerljivi, čuvani te korišteni isključivo u znanstvene svrhe. Nakon završetka istraživanja sudionici su mogli postavljati pitanja i komentirati istraživanje u kojem su netom prije sudjelovali. Podaci su uneseni u jednu bazu i obrađeni programom SPSS v. 16.

Rezultati

Kako bi stekli uvid u navike i učestalost kockanja među adolescentima i ujedno odgovorili na prvi problem ovog istraživanja ispitali smo prevalenciju kockanja. U tablici 1 prikazane su apsolutne frekvencije i postoci najzastupljenijih kockarskih igara među adolescentima.

Tablica 1. Frekvencije i postoci igranja pojedinih igara na sreću

VRSTA KOCKANJA	NE (%)	DA (%)
Kartanje za novac(izvan casina)	240 (85,4)	41 (14,6)
Biljar ili fliper za novac	259 (91,8)	23 (8,3)
Sportske kladionice	189 (67)	93 (33)
Loto listići	214 (76,2)	67 (23,8)
TV Bingo	226 (80,1)	56 (19,9)
Bingo u kasinu	280 (99,6)	1 (0,4)
Jednokratne srećke	173 (61,3)	109 (38,7)
Igre na automatima	221 (78,6)	60 (21,4)
Elektronski rulet	275 (97,5)	7 (2,5)
Rulet (s croupierom)	278 (98,6)	4 (1,4)
Kartaške igre u casinu	268 (95)	14 (5)
Virtualne utrke konja	221 (78,4)	61 (21,6)
Klađenje na izbore	274 (97,2)	8 (2,8)
Internet kockanje (za novac	253 (89,7)	29 (10,3)
On-line kockanje (bez novčanog uloga)	185 (65,6)	97 (34,3)

Vidljivo je da su jednokratne srećke, zatim on-line kockanje (bez novčanog uloga) te sportska kladionica najzastupljenije igre među mladima. Najmanje su zastupljeni bingo u kasinu, rulet s croupierom te elektronski rulet.

Poznato je da su muškarci i žene skloni različitim kockarskim igrama. Kako bi se provjerila razlika među mladićima i djevojkama u prevalenciji pojedinih kockarskih igara korišten je hi-kvadrat test. Rezultati su prikazani u tablici 2.

Tablica 2. Razlike u navikama kockanja s obzirom na spol

VRSTA KOCKANJA	NE (%)		DA (%)		χ^2
	M	Ž	M	Ž	
Kartanje za novac	110 (39,1)	130 (46,3)	37 (13,2)	4 (1,4)	27,69***
Biljar ili fliper za novac	129 (45,7)	130 (46,1)	19 (6,7)	4 (1,4)	9,11**
Sportske kladionice	62 (21,9)	127 (45,0)	86 (30,5)	7 (2,5)	88,99***
Loto listići	107 (38,1)	107 (38,1)	40 (14,2)	27 (9,6)	1,93
TV Bingo	121 (42,9)	105 (37,2)	27 (9,6)	29 (10,3)	0,510
Bingo u kasinu	148 (52,5)	132 (46,8)	0 (0)	1 (,4)	1,12
Jednokratne srećke	93 (33)	80 (28,4)	55 (19,5)	54 (19,1)	0,29
Igre na automatima	104 (37)	117 (41,5)	44 (15,7)	16 (5,7)	13,07***
Elektronski rulet	141 (50)	134 (47,5)	7 (2,5)	0 (0)	6,49*
Rulet (s croupierom)	145 (51,4)	133 (47,2)	3 (1,1)	1 (,4)	0,83
Kartaške igre u kasinu	135 (47,9)	133 (47,2)	13 (4,6)	1 (,4)	9,63**
Virtualne utrke konja	96 (34)	125 (44,3)	52 (18,4)	9 (3,2)	33,50***
Klađenje na izbore	142 (50,4)	132 (46,8)	6 (2,1)	2 (,7)	1,67
Internet kockanje (za novac)	121 (42,9)	132 (46,8)	27 (9,6)	2 (,7)	21,39***
On-line kockanje (bez novčanog uloga)	81 (28,7)	104 (36,9)	67 (23,8)	30 (10,6)	16,32***

*** $p < ,001$; ** $p < ,01$; * $p < ,05$

Kao što se može vidjeti iz tablice 2, značajne razlike s obzirom na spol nisu utvrđene za igre kao što su loto listići, TV bingo, jednokratne srećke, rulet (s croupierom) te klađenje na izbore. Suprotno tome, utvrđene su značajne razlike za igre kao što su sportske kladionice, kartanje za novac, virtualne utrke konja te Internet kockanje za novac. Pri tome su mladići kockali više od djevojaka.

Osim podataka o tome kockaju li mladi uopće, važno je znati i koliko to često čine. U tablici 3 prikazana je učestalost igranja pojedinih igara na sreću. Možemo uočiti da oni učestalo (svakodnevno, nekoliko puta tjedno, jednom tjedno) igraju sljedeće kockarske igre: internet kockanje (65,5%), sportske kladionice (54,9%), virtualne utrke konja (52,5%), Internet kockanje bez novčanog uloga (51,6%), igre na automatima (33,4%).

Tablica 3. Učestalost igranja pojedinih igara na sreću

VRSTA KOCKANJA	Učestalost					Ukupno DA	% od ukupnog uzorka
	Svako- dnevno (%)	Nekoliko puta tjedno (%)	Jednom tjedno (%)	Jednom mjesečno (%)	Jednom godišnje (%)		
Kartanje za novac	0	2,4	9,8	31,7	56,1	41	14,5
Biljar ili fliper za novac	8,7	13	13	13	52,2	23	8,2
Sportske kladionice	15,1	22,6	17,2	29,0	16,1	93	33
Loto listići	3,0	10,4	13,4	19,4	53,7	67	23,8
TV Bingo	0	3,6	14,3	16,1	66,1	56	19,9
Bingo u casinu	0	0	0	0	100	1	0,4
Jednokratne srećke	0	1,8	2,8	24,8	70,6	109	38,7
Igre na automatima	1,7	6,7	25	23,3	56,7	60	21,3
Elektronski rulet	0	14,3	0	14,3	71,4	7	2,5
Rulet (s croupierom)	0	0	0	60	40	4	1,8
Kartaške igre u casinu	0	7,1	7,1	35,7	50	14	5,0
Virtualne utrke konja	11,5	14,8	26,2	23,0	24,6	61	21,6
Klađenje na izbore	0	0	0	62,5	37,5	8	2,8
Internet kockanje (za novac)	20,7	37,9	6,9	13,8	20,7	29	10,3
On-line kockanje (bez novca)	20,6	18,6	12,4	24,7	23,7	97	34,4

Kako bi provjerili prvu hipotezu, odnosno usporedili i testirali razlike među adolescentima i adolescenticama, starijim i mlađim te onima koji pohađaju strukovne škole i onima koji pohađaju gimnaziju na skali Globalne mjere rizičnosti kockanja i Učestalosti

kockanja, korišten je t-test. No, prije obrade podataka provjerili smo normalitet distribucije. Očekivano, niti jedna od navedenih skala ne zadovoljava uvjete normalnosti. Kockanje je društvena pojava koja se raspodjeljuje pozitivno asimetrično, dakle većina ljudi nema problema s kockanjem. Zbog toga je korištena logaritamska transformacija rezultata. U tablici 4 prikazane su aritmetičke sredine, standardne devijacije te rezultati t-testa dobiveni za mladiće i djevojke, starije i mlađe te adolescente koji pohađaju strukovne škole i gimnaziju na skali Globalne mjere rizičnosti kockanja.

Tablica 4. Aritmetičke sredine, standardne devijacije i rezultati t-testa za muškarce i žene, starije i mlađe adolescente, te adolescente koji pohađaju strukovne škole i gimnaziju na skali Globalne mjere rizičnosti kockanja

Globalna mjera rizičnosti kockanja						
	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>ss</i>	<i>p</i>
Muškarci	148	12,01	3,90	9,39**	280	,000
Žene	134	9,13	0,48			
Strukovna	198	11,06	3,57	3,51*	280	,001
Gimnazija	84	9,67	1,68			
Mlađi	163	10,21	2,52	-2,64*	280	,009
Stariji	119	11,24	3,85			

** $p < ,001$; * $p < ,01$; *ss*=stupnjevi slobode

Iz tablice 4 vidljivo je da mladići postižu statistički značajno više rezultate na skali Globalne mjere rizičnosti kockanja nego djevojke, oni koji pohađaju strukovne škole također postižu značajno više rezultate na skali Globalne mjere rizičnosti kockanja u odnosu na one adolescente koji pohađaju gimnaziju. Stariji adolescenti, odnosno oni koji pohađaju više razrede (treći i četvrti), za razliku od mlađih adolescenata, onih koji pohađaju niže razrede (prvi i drugi),

postizu više rezultate na skali Globalne mjere rizičnosti kockanja. Svi rezultati u skladu su s prvom hipotezom.

Osim rizičnosti kockanja provjereno je i razlikuju li se mladići i djevojke, stariji i mlađi adolescenti, te oni koji pohađaju strukovne škole i oni koji pohađaju gimnaziju u Učestalosti kockanja. Također je korišten t-test za velike nezavisne uzorke. Rezultati su prikazani u tablici 5.

Tablica 5. Aritmetičke sredine, standardne devijacije i rezultati t-testa za muškarce i žene, starije i mlađe adolescente, te one koji pohađaju strukovne škole i gimnaziju na mjeri Učestalosti kockanja

Učestalost kockanja					
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>ss</i>	<i>p</i>
Muškarci	8,09	7,44	9,48**	280	,000
Žene	2,01	2,40			
Strukovna	5,86	7,13	1,30	280	,194
Gimnazija	3,65	3,83			
Mlađi	4,63	6,38	-2,76*	280	,006
Stariji	5,98	6,37			

** $p < ,001$; * $p < ,01$; *ss*=stupnjevi slobode

Rezultati t-testa su pokazali, sukladno prvoj hipotezi, da se adolescenti statistički značajno češće kockaju nego adolescentice te da se stariji adolescenti, odnosno adolescenti viših razreda, značajno češće kockaju nego adolescenti nižih razreda (mlađi adolescenti). No, suprotno očekivanjima, adolescenti koji pohađaju strukovne škole ne kockaju se statistički značajno češće u odnosu na one koji pohađaju gimnaziju.

Kako bi se odgovorilo na drugi problem ovog istraživanja, ispitana je povezanost mjere rizičnosti kockanja s privrženošću i kockanjem roditelja, impulzivnosti i neodgovornosti, tj.

ponašajnim aspektom psihopatije, delinkventnim i rizičnim ponašanjem adolescenata te s crtom traženja uzbuđenja. Korelacijska matrica prikazana je u tablici 6.

Tablica 6. Interkorelacije globalne mjere rizičnosti kockanja, privrženosti majci i ocu, opće privrženosti roditeljima, kockanju roditelja, impulzivnosti i neodgovornosti, delinkventnog i rizičnog ponašanja te traženja uzbuđenja

	IPPA_M	IPPA_O	IPPA	Kockanje roditelja	YPI	SRDP	ZKPQ
CAGI	-,05	-,08	-,09	,08	,34**	,43**	,23**
IPPA_M	-	,58**	,86**	-,05	-,17**	-,11	-,16**
IPPA_O		-	,91**	-,06	-,31**	-,28**	-,21**
IPPA			-	-,09	-,30**	-,26**	-,25**
Kockanje roditelja				-	,14*	,06	,17**
YPI					-	,51**	,60**
SRDP						-	,47**

** $p < ,01$; * $p < ,05$; IPPA_M= privrženost majci; IPPA_O= privrženost ocu; IPPA= opća privrženost roditeljima, YPI= impulzivnost i neodgovornost; SRDP= delinkventno i rizično ponašanje; ZKPQ= traženje uzbuđenja

Iz rezultata je vidljivo da povezanost između globalne mjere rizičnosti kockanja adolescenata i opće privrženosti roditeljima nije statistički značajna. Također, značajnom se nije pokazala ni korelacija između globalne mjere rizičnosti kockanja i kockanja roditelja. Ovi rezultati nisu u skladu s očekivanjima, te Hipoteze 2a i 2b nisu potvrđene. Nadalje, postoji statistički značajna povezanost između globalne mjere rizičnosti kockanja i impulzivnosti i neodgovornosti, ponašajnog aspekta psihopatije, delinkventnog i rizičnog ponašanja adolescenata i crte traženja uzbuđenja što je u skladu s Hipotezama 2c, 2d i 2e. Koeficijent determinacije, tj. postotak zajedničkih faktora između rizičnosti kockanja i impulzivnosti i neodgovornosti iznosi 11,7%, između rizičnosti kockanja i delinkventnog i rizičnog ponašanja 18,8%, a između rizičnosti kockanja i crte traženja uzbuđenja 5,2%.

Rasprava

U ovom istraživanju nastojali smo ispitati razlike u rizičnosti kockanja adolescenata s obzirom na određena sociodemografska obilježja te odnos nekih obilježja ličnosti i obiteljskih odrednica i rizičnosti kockanja. Kako bismo stekli uvid u raširenost i navike kockanja među adolescentima ispitali smo prevalenciju. Pokazalo se da su najzastupljenije kockarske igre jednokratne srećke (38,7%), sportske kladionice (33%), loto listići (23,8%), virtualne utrke konja (21,6%), te igre na automatima (21,4%). Posebna kategorija je Internet kockanje bez novčanog uloga, vrlo je zastupljeno među adolescentima (34,3%), a razlog tomu može biti u činjenici da je za Internet kockanje za novac potrebna kreditna kartica koju većina adolescenata nema. No, u ovom uzorku Internet kockanje za novac je relativno visoko zastupljeno (10,3%). Kockanje bez novčanog uloga na internetu može biti prva stepenica za kasnije kockanje s novčanim ulozima, te su potrebna istraživanja koja bi ispitala kakav je utjecaj takvih igara na kockanje adolescenata. Najmanje zastupljene kockarske igre među adolescentima su bingo u kasinu (0,4%), rulet s croupierom (1,4%), elektronski rulet (2,5%), klađenje na izbore (2,8%) te kartaške igre u kasinu (5%). Malu zastupljenost ovih igara možemo objasniti time što su to sve igre u kasinu, osim klađenja na izbore, a maloljetnicima je ulazak u kasino zabranjen. Klađenje na različite izbore (npr. Eurosong, Oscar i slično), iako slično sportskom klađenju, nije popularno u našoj kulturi. Nadalje, ispitali smo postoji li razlika u sklonosti različitim kockarskim igrama s obzirom na spol. Hi-kvadrat testom utvrđeno je da razlike između muškaraca i žena ne postoje kada je riječ o loto listićima, TV bingu, jednokratnim srećkama. Ove igre smatraju se manje rizičnim i najčešće ostaju samo zabava i razonoda za igrače. Razlike između adolescenata i adolescentica utvrđene su za sportske kladionice, virtualne utrke konja, kartanje za novac, igre na automatima, pri čemu ih mladići igraju u većoj mjeri od djevojaka. Važno je napomenuti da su sve navedene igre specifične za populaciju problematičnih kockara. Poznato je da strukturalne karakteristike određenih igara, kao što je ubrzana igra, veliki broj događaja te ubrzani raspored igara nakon prekida kakve imaju elektronski automati, izazivaju ovisnost. Takvi automati vode tome da se igraju kontinuirano. Osim toga, oni imaju „kratke intervale isplate“, brzu povratnu informaciju što stvara nadu za dobitak i smanjuje mogućnost da pojedinac shvati koliko je novca izgubio (Abbott i sur., 2004; prema Derevensky, 2006). Griffiths and Wood (2004; prema Derevensky, 2006) navode žive boje, zvukove, glazbu i svijetla kao još neke od karakteristika elektronskih automata koje ih čine jako atraktivnima, te ih igrači žele igrati kontinuirano. Nalazi o preferencijama određenih igara s obzirom na spol u skladu su s prethodnim istraživanjima, pa je

tako Strinchfield (2000; prema Hardoon i Derevensky, 2002) utvrdio da djevojke preferiraju jednokratne srećke (strugalice) i loto listiće, a mladići sportsku kladionicu i kartaške igre.

Kada je riječ o učestalosti igranja pojedinih kockarskih igara, rezultati su pokazali da mladi učestalo (svakodnevno, nekoliko puta tjedno, jednom tjedno) kockaju na internetu (65,5%), uplaćuju sportsku kladionicu (54,9%), virtualne utrke konja (52,5%), te igre na automatima (33,4%). No, podatke je potrebno gledati u kontekstu ukupnog broja adolescenata koji su barem jednom u životu igrali pojedinu igru na sreću. Tako od 33% učenika koji su se barem jednom u životu kladili na sportski rezultat, njih 54,9% to čini redovito. Kanadski upitnik kockanja adolescenata (CAGI) omogućuje svrstavanje sudionika na temelju rezultata postignutih na skali Globalne mjere rizičnosti kockanja u jednu od tri skupine: adolescenti koji nemaju problema s kockanjem, oni koji imaju blage do umjerene probleme i skupinu problematičnih kockara. Rezultati su pokazali da skupinu koja nema problema s kockanjem („zelena skupina“) čini 204 sudionika, odnosno 72,3%, skupinu s blagim do umjerenim problemima („žuta skupina“) čini 44 sudionika, 15,6%, a „crvenu skupinu“, skupinu problematičnih kockara čini 34 sudionika, odnosno 12,1%. Važno je naglasiti da u skupini problematičnih kockara nije zastupljena niti jedna djevojka, a u skupini s blagim do umjerenim problemima s kockanjem, također su većina mladići (86,36%). I ovi su nalazi u skladu s prethodnim istraživanjima. Istraživanje provedeno na zagrebačkim adolescentima (Dodig i Ricijaš, 2011), u kojem je korištena South Oaks skala kockanja (SOGS-RA) pokazalo je da 62,9% pripada skupini društvenih kockara, 25,7% skupini rizičnih, a 11,4% skupini problematičnih kockara. Razlike u dobivenim rezultatima možemo pripisati drukčijem instrumentu koji je korišten te sociodemografskim činiteljima (razlike u područjima na kojima adolescenti žive, kvaliteta života, škole koje pohađaju i sl.).

Već je spomenuto u uvodu kako je muški spol jedan od najprediktivnijih rizičnih faktora za razvoj problematičnog kockanja. Tako smo očekivali da će se mladići statistički značajno češće kockati i imati veće rezultate na skali Globalne mjere rizičnosti kockanja. Ta se hipoteza u potpunosti potvrdila, testiranje razlike t-testom pokazalo je da adolescenti značajno češće kockaju, te da postižu više rezultate na skali Globalne mjere rizičnosti kockanja od djevojaka. Ladouceur i sur. (1994; prema Hardoon i Derevensky, 2001) smatraju da roditelji ohrabruju kockanje sinova, a Huxley i Carroll (1992; prema Hardoon i Derevensky, 2001) tvrde kako je kockanje više dio muške kulture. Griffiths (1989; prema Hardoon i Derevensky, 2001) pretpostavlja da kockanje omogućuje mladićima da istaknu svoju maskulinost u socijalnom okruženju pokazujući odvažnost i hrabrost, te je zbog toga popularnije među njima. Gupta i

Derevensky (1998) testirali su Jacobsonovu generalnu teoriju ovisnosti koja predlaže da je problematično kockanje način nošenja s promijenjenim fiziološkim stanjima, te su dobili da su mladići i djevojke različito predisponirani za problematično kockanje. Kada je riječ o mladićima, visoka razdražljivost i potpuna disocijativnost za vrijeme kockanja prediktor je za problematično ili patološko kockanje, dok su za djevojke, depresivno raspoloženje, disocijativnost i konzumiranje droge snažni prediktori. Ti nalazi sugeriraju da među adolescentima koji kockaju kako bi se riješili kroničnog stresa, postoje razlike između mladića i djevojaka u načinu na koji doživljavaju i iskazuju promijenjena fiziološka stanja.

Nadalje, pretpostavljali smo da će učenici koji pohađaju strukovne škole, trogodišnje i četverogodišnje programe, statistički značajno češće kockati i postizati više rezultate na skali Globalne mjere rizičnosti kockanja. Pretpostavka je temeljena na prijašnjim istraživanjima koja su pokazala da učenici strukovnih škola češće manifestiraju delinkventna ponašanja u usporedbi s gimnazijalcima (Dodig i Ricijaš, 2011), a već je spomenuto kako se kockanje adolescenata može generalno smatrati delinkventnim ponašanjem, budući da se njime krši zakon i ono vodi u druga delinkventa ponašanja. Ta je hipoteza djelomično potvrđena i to u djelu koji se odnosi na rizičnost kockanja. Naime, t-testom je utvrđeno da učenici strukovnih škola postižu više rezultate na skali rizičnosti kockanja, ali ne kockaju značajno češće od onih koji pohađaju gimnaziju. Iako se ne kockaju češće od gimnazijalaca, moguće je da učenici strukovnih škola procjenjuju svoje kockanje kao ono koje više ugrožava njihove psihološke, socijalne, financijske aspekte života, dok kockanje gimnazijalaca ostaje razonoda i zabava. Obrazovni kontekst važan je izvor za razumijevanje učenika. Istraživanja su pokazala da su gimnazijalci preopterećeni školskim obvezama, njih 45% priprema se za školu više od tri sata dnevno, a 10% i više od pet sati (Bezinović i Ristić Dedić, 2004). Budući da je nastavak obrazovanja čest cilj gimnazijalaca, a preduvjet za to jest što bolji školski uspjeh koji ovisi o pojačanom angažmanu i uloženom trudu, moguće je da je i to jedan od razloga zbog kojih oni ne kockaju na način koji ugrožava njihovo svakodnevno funkcioniranje. Za razliku od njih, učenici strukovnih škola, osobito trogodišnjih, obično su manje motivirani za nastavak obrazovanja i usmjereni na postizanje akademskih rezultata. Osim toga, oni izvještavaju o manjem opterećenju nastavom i pripremom za nju (Bezinović i Ristić Dedić, 2004), a to im ostavlja više nestrukturiranog vremena. Učenici strukovnih škola nailaze na brojne prepreke za nastavak obrazovanja, usmjereni su na svijet rada, ali se obično zapošljavaju na nesigurnim i lošije plaćenim poslovima. Moguće je da zbog svega toga osjećaju kako je nemoguće ostvariti prestižne ciljeve koje drugi vrednuju pa se upuštaju u

rizično kockanje s ciljem osvajanja novca kao simbola uspjeha i mogućnosti poboljšanja socioekonomskog statusa na lagan i socijalno prihvatljiv način.

Osim spola i vrste škole provjereno je postoje li razlike i u učestalosti i rizičnosti kockanja s obzirom na dob adolescenata. Očekivalo se da će stariji adolescenti češće kockati i postići više rezultate na skali Globalne mjere rizičnosti kockanja što je i dobiveno. Naime, učenici viših razreda, odnosno stariji adolescenti češće kockaju i problematičniji su kockari u odnosu na mlađe adolescente, tj. one koji pohađaju niže razrede srednje škole. Ovo bismo možda mogli objasniti efektom kohorte ili većim životnim iskustvom. Nije sasvim jasno je li porast kockanja u funkciji dobi, odnosno povećava li se kockanje i problemi vezani uz kockanje kako djeca odrastaju, ili je porast rezultat duže izloženosti kockanju (Hardoon i sur., 2002). Poznato je kako je kockanje aktivnost koja sama sebe pojačava i to tako da donosi uzbuđenje, pobudu i užitak. Također, pojačava je i socijalno okruženje (Gupta, 1994). Prema teoriji socijalnog učenja, pojedinci uče i ustraju na ponašanjima koja su socijalno prihvatljiva. Primijenjeno na kockanje, ukoliko je netko poznat kao kockar ili kao onaj koji lako preuzima rizik to će mu donijeti prepoznatljivost u društvu i često veći socijalni status. Navedeno također može biti objašnjenje za veću rizičnost i učestalost kockanja starijih adolescenata. Moguće je da stariji adolescenti kockaju kako bi si osigurali socijalni status i bili socijalno utjecajni. No, mora se napomenuti da je u skupini starijih adolescenata bilo 30% onih koji imaju 18 ili više godina, a njima su kao punoljetnim osobama dopušteni svi oblici kockanja, pa tako i kockanje u kasinu.

Kao jedan od zaštitnih faktora koji smanjuje razvoj problematičnog kockanja jest privrženost roditeljima. Općenito, istraživanja su pokazala da je privrženost negativno i umjereno povezana s delinkventnim ponašanjem, tj. da niska privrženost roditeljima povećava vjerojatnost manifestiranja delinkventnog ponašanja (Mak, 1991; prema Ručević, 2009). Tako je i u ovom istraživanju očekivano da će adolescenti koji imaju nižu privrženost prema roditeljima postizati više rezultate na skali rizičnosti kockanja. Dobivena korelacija između te dvije varijable jest negativna, tj. povezanost ide u očekivanom smjeru, ali se nije pokazala statistički značajnom. Nisku povezanost između opće privrženosti roditeljima i problematičnog kockanja adolescenata možda možemo objasniti činjenicom da su adolescenti samoprocijenjivali svoj odnos s roditeljima, a poznato je kako roditelji u adolescenciji postaju „figure privrženosti u pričuvi“, a mladi se sve više usmjeravaju vršnjacima (Weiss, 1982; prema Cooper i sur., 1998). Zanimljivo je da je povezanost između privrženosti ocu i rizičnosti kockanja veća nego povezanost privrženosti majci i rizičnosti kockanja. Prijašnja istraživanja, primjerice ono Rossenove (2008)

provedeno na Novom Zelandu, pokazuju da privrženost majci kao zaštitni faktor ima veći utjecaj na kockanje adolescenata, nego privrženost ocu. Jedno od mogućih objašnjenja za rezultate dobivene u ovom istraživanju je da su oblici indirektno kontrole, npr. privrženost ocu, važniji za mladiće nego za djevojke, a vidljivo je iz prethodnih rezultata da je kockanje prvenstveno muški fenomen jer mladići provode više vremena izvan obitelji i bez roditeljskog nadzora te zbog toga oblici indirektno kontrole smanjuju vjerojatnost javljanja kockarskih aktivnosti (Seydlitz, 1991; prema Ručević, 2009). Još jedna od varijabli koja se tiče roditelja, a povezana je s kockanjem adolescenata jest kockanje roditelja. No, kockanje roditelja je rizičan faktor za razvoj problematičnog kockanja. Tome svjedoče i brojna istraživanja. Tako ono provedeno u Velikoj Britaniji izvještava o tome da adolescenti koji imaju više problema s kockanjem imaju roditelje koji sudjeluju u više kockarskih aktivnosti u usporedbi s onim adolescentima koji nemaju problema s kockanjem (Fisher, 1999; prema Shead, Derevensky i Meerkamper, 2011). S obzirom na navedeno očekivana je pozitivna povezanost između problematičnog kockanja adolescenata i kockanja roditelja. No, suprotno očekivanjima dobivena korelacija se nije pokazala statistički značajnom. Takav rezultat moguće je objasniti specifičnosti područja na kojem je istraživanje provedeno. Naime, veći dio stanovništva Baranje živi u selima u kojima niti nema poslovnica u kojima se mogu igrati kockarske igre, a odrasli za razliku od adolescenata, koji pohađaju školu, ne odlaze svakodnevno u grad gdje su igre dostupne. Stoga niti ne mogu sudjelovati u više kockarskih aktivnosti i kockati učestalo. Osim toga, u Baranji je crkvena zajednica vrlo aktivna, u mnogim naseljima to je i jedina institucija unutar koje stanovnici mogu djelovati, te su i ljudi vrlo religiozni. Iz kršćanske perspektive kockanje je vrlo loše jer se temelji na želji za primanjem bez davanja, te zbog toga što nudi alternativni put iskustvima koja nisu religiozne prirode (Kozjak, 2008). No, religioznost roditelja i adolescenata nije ispitana u ovom istraživanju, te bi u budućnosti to mogao biti predmet istraživanja, kao još jedan zaštitni faktor za razvoj problematičnog kockanja.

Osobina ličnosti za koju se pretpostavljalo da je pozitivno povezana s problematičnim kockanjem jest psihopatija, točnije impulzivnost i neodgovornost, kao ponašajni aspekt psihopatije. Rezultati su pokazali da oni adolescenti koji su postigli više rezultate na skali Impulzivnosti i neodgovornosti, postižu i više rezultate na skali Globalne mjere rizičnosti kockanja. Već su u uvodnom dijelu spomenuta pitanja o psihopatiji u adolescenciji oko kojih se istraživači spore, no važno je naglasiti da upitnik za mjerenje psihopatskih tendencija korišten u ovom istraživanju objašnjava psihopatiju kao neutralnu ili upozoravajuću, a ne kao deficit.

Patološko kockanje klasificirano je kao poremećaj kontrole impulsa, iz čega logično slijedi da bi tendencija impulzivnom ponašanju, osobito nemogućnost odgode zadovoljenja i postupaka bez prethodnog promišljanja, trebala biti povezana s problematičnim kockanjem. Osim toga, kockanje često uključuje visoki stupanj osjetilne i mentalne stimulacije čime se povećava vjerojatnost da osobe koje traže intenzivna i nova iskustva razviju probleme s kockanjem (Nower, Derevensky i Gupta, 2004). Neodgovornost je možda i tipična za adolescenciju budući da mladi još nemaju potpuno izgrađenu sliku o tome tko su i koji su njihovi životi ciljevi (Edens i sur., 2001), no činjenica koja se pokazala jest da oni kod kojih je neodgovornost više izražena imaju i više problema s kockanjem. Još jedna osobina ličnosti pozitivno povezana s problematičnim kockanjem je i traženje uzbuđenja. Oni adolescenti koji su postizali više rezultate na skali traženja uzbuđenja, imali su više rezultate i na skali Globalne mjere rizičnosti kockanja. Ti su rezultati u skladu s prijašnjim istraživanjima. Tako je ono Zuckermana (1994; prema Gupta, Derevensky i Ellenbogen, 2006) pokazalo da osobe s izraženijom crtom traženja uzbuđenja imaju veću potrebu za konzumiranjem alkohola i droga, češće kockaju i češće se upuštaju u visoko rizične aktivnosti, kao što je vožnja u pijanom stanju. Također, mladi koji sudjelovanje u visoko rizičnim aktivnostima smatraju pozitivnim i ne razmišljaju o negativnim posljedicama takvih aktivnosti imaju više problema vezanih uz kockanje (Shead i sur., 2010).

Najveću povezanost problematično kockanje adolescenata u ovom istraživanju ima s rizičnim i delinkventnim ponašanjem, odnosno kod adolescenta koji postižu više rezultate na skali rizičnosti kockanja veća je zastupljenost rizičnog i delinkventnog ponašanja. Također, postoji statistički značajna pozitivna povezanost problematičnog kockanja i pojedinih skala, nepoželjnog normativnog ponašanja, korištenja ili zlorabe psihoaktivnih tvari, prekršajnih i lakših delinkventnih ponašanja, te nasilničkog ponašanja u bliskim vezama. Brojna su istraživanja pokazala da su adolescenti koji pripadaju skupini problematičnih kockara često u prošlosti pokazivali neke oblike delinkventnog ponašanja i veća je vjerojatnost da će i u budućnosti pokazivati delinkventna i kriminalna ponašanja (npr. Ladouceur, Dube i Bujold, 1994; Strinchfield, 2000; prema Hardoon i sur., 2004). Winters i Anderson (2000; prema Hardoon i sur., 2004) su pretpostavili mogući obrazac koji vodi zlorabi psihoaktivnih tvari i problematičnom kockanju, a taj je da sklonost preuzimanju rizika igra važnu ulogu u razvoju poremećaja (npr. poremećaju ponašanja), a koji onda utječe na korištenje psihoaktivnih tvari i kockanje. Ovi rezultati idu u prilog teoriji kako rizično ponašanje kakvo je kockanje ne možemo promatrati odvojeno, već u okviru „sindroma problematičnog ponašanja“ (Barnes, Welte i

Hoffman, 1999; prema Shead i sur., 2010). U daljnjim istraživanjima potrebno je istražiti jesu li druga rizična ponašanja uzrok ili posljedica kockanja.

Na kraju treba napomenuti da je rezultate ovog istraživanja potrebno promatrati i u kontekstu nedostataka koje ono ima. Prije svega istraživanje je provedeno transverzalno i u potpunosti se temelji na samoiskazu sudionika. Mora se uzeti u obzir i socijalno poželjno davanje odgovora sudionika, posebno iz razloga jer je riječ o posljedicama kockanja na svakodnevno funkcioniranje pojedinca te oblicima rizičnog i delinkventnog ponašanja, sudionici su mogli težiti tome da svoje osobine i ponašanja prikažu kao socijalno poželjne i tako izbjegnu negativnu evaluaciju. Nadalje, ukupan broj sudionika je relativno mali s obzirom na broj ispitanih varijabli. Također, istraživanje je provedeno u samo tri srednje škole na specifičnom području kakvo je Baranja, to je područje posebne državne skrbi, veliki udio u stanovništvu Baranje ima manjinsko stanovništvo što je sve moglo utjecati na rezultate istraživanja i ne možemo govoriti o generalizaciji rezultata. Možda je s obzirom na takve specifičnosti trebalo uzeti u obzir i podatke o socioekonomskom statusu. Nadalje, ne možemo govoriti o uzročno – posljedičnim odnosima pojedinih varijabli budući da su odnosi provjereni isključivo korelacijama. Osim toga, iako se za crte ličnosti smatra da su stabilne tijekom života, moramo imati na umu da je razdoblje adolescencije karakterizirano nestabilnošću i promjenama.

Zaključak

U središtu zanimanja ovog rada jest kockanje adolescenata, ponašanje koje nije dovoljno istraženo u Republici Hrvatskoj. Ovim se radom želi pridonijeti sveobuhvatnijem upoznavanju problema kockanja među mladima. Prvi problem istraživanja bio je ispitati prevalenciju kockanja te ispitati postoje li razlike u učestalosti i rizičnosti kockanja s obzirom na spol, dob i vrstu škole koju adolescenti pohađaju. Prevalencija kockanja pokazala je da je kockanje prisutno u velikoj mjeri među mladima te da više od četvrtine sudionika zadovoljava kriterije za rizično i problematično kockanje. Testiranje razlika u učestalosti i rizičnosti kockanja između mladića i djevojaka, starijih i mlađih adolescenata te onih koji pohađaju strukovne škole i gimnazije pokazalo je da se mladići statistički značajno češće kockaju i postižu više rezultate na skali Globalne mjere rizičnosti kockanja u odnosu na djevojke, kao i stariji adolescenti u odnosu na

mlađe adolescente. Nadalje, učenici koji pohađaju strukovne škole postižu statistički značajno više rezultate na skali rizičnosti kockanja u odnosu na učenike koji pohađaju gimnaziju, ali se ne razlikuju s obzirom na učestalost kockanja.

Drugi problem istraživanja bio je utvrditi postoji li povezanost između problematičnog kockanja među adolescentima i opće kvalitete privrženosti roditeljima, kockanja roditelja, impulzivnosti i neodgovornosti, kao ponašajnog aspekta psihopatije, rizičnog i delinkventnog ponašanja te crte traženja uzbuđenja. Rezultati su pokazali da ne postoji statistički značajna povezanost između problematičnog kockanja adolescenata i opće kvalitete privrženosti roditelja. Također, povezanost nije statistički značajna niti između problematičnog kockanja adolescenata i kockanja njihovih roditelja. Najveća pozitivna povezanost dobivena je između problematičnog kockanja i rizičnog i delinkventnog ponašanja, a povezanost je pozitivna i statistička značajna i između problematičnog kockanja i impulzivnosti i neodgovornosti, kao ponašajnog aspekta psihopatije, te crte traženja uzbuđenja.

Literatura

- American Psychiatric Association (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. Washington, DC.
- Bezinović, P. i Ristić Dedić, Z. (2004). *Škola iz perspektive učenika: Smjernice za promjene*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja – Centar za istraživanje i razvoj.
- Cooper, M., Shaver, P. i Collins, N.L. (1998). Attachment styles, emotion regulation and adjustment in adolescence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74 (5), 1380-1397.
- Davison, G.C. i Neale, J.M. (2002). *Psihologija abnormalnog doživljavanja i ponašanja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Derevensky, J.L. (2006). *Youth gambling and problem gambling: another high risk behavior*. Toronto: International Centre for Youth Gambling Problems and High-Risk Behaviors, McGill University.
- Derevensky, J.L. i Gupta, R. (2000). Prevalence estimates of adolescent gambling: A comparison of the SOGS-RA, DSM-IV-J, and the GA. 20 Questions. *Journal of Gambling Studies*, 16, 227-251.
- Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje: DSM-IV – međunarodna verzija s MKB šiframa (1996). Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Dickson, L.M., Derevensky, J.L. i Gupta, R. (2008). Youth gambling problems: Examining risk and protective factors. *International Gambling Studies*, 8 (1), 25-47.
- Dodig, D. i Ricijaš, N. (2011). Obilježja kockanja zagrebačkih srednjoškolaca. *Ljetopis socijalnog rada*, 18 (1), 103-127.
- Dodig, D. i Ricijaš, N. (2011). Kockanje zagrebačkih adolescenata – uloga psihopatskih osobina, rizičnog i delinkventnog ponašanja. *Kriminologija i socijalna integracija*, 19 (2), 45-55.
- Dolan, M. (2004). Psychopathic personality in young people. *Advances in Psychiatric Treatment*, 10, 466-473.
- Edens, J.F., Skeen, J.L., Cruise, K.R. i Cauffman, E. (2001). Assessment of „Juvenile Psychopathy“ and its association with violence: A critical review. *Behavioral Sciences and Law*, 19, 53-80.
- Felsher, J.R., Derevensky, J.L. i Gupta, R. (2010). Young adults with gambling problems: the impact of childhood maltreatment. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 8, 545-556.
- Govoni, R., Rupcich, N. i Frisch, G. (1996). Gambling behavior of adolescent gamblers. *Journal of Gambling Studies*, 12 (3), 305-317.

- Gupta, R., Derevensky, J.L. i Ellenbogen, S. (2006). Personality characteristics and risk-taking tendencies among adolescent gamblers. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 38 (3), 201-213.
- Gupta, R. i Derevensky, J.L. (1998). Adolescent gambling behavior: A prevalence study and examination of the correlates associated with excessive gambling. *Journal of Gambling Studies*, 14, 319-345.
- Gupta, R. i Derevensky, J.L. (1997). Familial and social influences on juvenile gambling behavior. *Journal of Gambling Studies*, 13 (3), 179-192.
- Gupta, R. (1994). *The relationship between video game playing and gambling behavior in children and adolescents*. Montreal: McGill University.
- Hardoon, K.K., Gupta, R. i Derevensky, J.L. (2004). Psychosocial variables associated with adolescent gambling. *Psychology of Addictive Behaviors*, 18 (2), 170-179.
- Hardoon, K.K. i Derevensky, J.L. (2002). Child and adolescent gambling behavior: Current knowledge. *Clinical child psychology and psychiatry*, 7 (2), 263-281.
- Hardoon, K.K., Derevensky, J.L. i Gupta, R. (2002). *An examination of the influence of familial, emotional, conduct, and cognitive problems, and hyperactivity upon youth risk-taking and adolescent gambling problems*. Montreal: R & J Child Development Consultants, Inc.
- Hardoon, K.K. i Derevensky, J.L. (2001). Social influences involved in children's gambling behavior. *Journal of Gambling Studies*, 17 (3), 191-216.
- Jacobs, D.F. (2000). Juvenile gambling in North America: An analysis of long term trends and future prospects. *Journal of Gambling Studies*, 16 (2-3), 119-152.
- Jessor, R. (1991). Risk behavior in adolescence: A psychosocial framework for understanding and action. *Journal of Adolescent Health*, 12 (8), 597-605.
- Koić, E. (2009). *Problematično i patološko kockanje*. Virovitica: Zavod za javno zdravstvo „Sveti Rok“ Virovitičko – podravske županije.
- Kozjak, B. (2008). Religija i kockanje. *Socijalna ekologija Zagreb*, 17 (3), 263-283.
- Ladouceur, R., Dube, D., Bujold, A. (1994). Prevalence of pathological gambling and related problems among college students in the Quebec metropolitan area. *Canadian Journal of Psychiatry*, 39, 289-293.
- Lambos, C. i Puglies, S. (2007). *Adolescent gambling in South Australia*. Adelaide: Independent Gambling Authority of South Australia.
- National Research Council (1999). *Pathological gambling: A critical review*. Washington, DC: National Academy Press.

- Nower, L., Derevensky, J.L. i Gupta, R. (2004). The relationship of impulsivity, sensation seeking, coping, and substance use in youth gamblers. *Psychology of addictive behaviors*, 18 (1), 49-55.
- Orford, J. (1985/1995). *Excessive appetites: A psychological view of addictions*. Chichester, UK: Wiley.
- Peele, S. (1985/1995). *The meaning of addiction: An Unconventional view*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Peele, S. (2001). Is gambling an addiction like drug and alcohol addiction? Developing realistic and useful conceptions of compulsive gambling. *Electronic Journal of Gambling Issues*, 3. <http://www.camh.net/egambling/issue3/feature/index.html/>
- Petry, N.M. (2001). Substance abuse, pathological gambling, and impulsiveness. *Drug and Alcohol Dependence*, 63, 29-38.
- Petz, B., Ur. (2005). *Psihologijski rječnik*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Rossen, F. (2008). *Adolescent gambling in New Zeland: An exploration of protective and risk factors*. Auckland: The University of Auckland.
- Ručević, S. (2009). Povezanost privrženosti roditeljima s rizičnim i delinkventnim ponašanjem kod adolescenata. *Društvena istraživanja Zagreb*, 111 (1), 167-187.
- Shaffer, H.J. i Hall, M.N. (1996). Estimating the prevalence of adolescent gambling disorders: A quantitative synthesis and guide toward standard gambling nomenclature. *Journal of Gambling Studies*, 12 (2), 193-214.
- Shed, N.W., Derevensky, J.L. i Gupta, R. (2010). Risk and protective factors associated with youth problem gambling. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 22 (1), 39-58.
- Shed, N.W., Derevensky, J.L. i Meerkamper, E. (2011). Your mother should know: A comparison of maternal and paternal attitudes and behaviors related to gambling among their adolescent children. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 9, 264-275.
- Winters, K.C. i Anderson, N. (2000). Gambling involvement and drug use among adolescents. *Journal of Gambling Studies*, 16 (2-3), 175-198.
- Zuckerman, M. (2009). Sensation seeking. U Leary, M.R. & Hoyle, R.H. (Eds), *Handbook of Individual Differences in Social behavior* (pp. 455-465). New York/London: The Guildford Press.